

REZUMAT

Studiata de mai multe generații de cercetători, pictura murală din spațiul ortodox român ce aparține secolelor XVI -XVIII a determinat orientarea studiului personal pentru teza de doctorat. Am ales să prezint o zonă mai puțin exploatată în pictura sacră, ce își găsec originea în tradiția populară, dar cu tendințe în pictură actuală contemporană și anume, elementele pe care le-am numit novatoare sunt aduse în contemporaneitate. Acestea sunt preluate din pictura veche și adaptată noilor cerințe în prezent.

Ceea ce teza pune în valoare din perspectiva păstrării tradiției este necesitatea studierii picturii religioase în contextul novator al acesteia. În țara noastră tradiția decorării bisericilor cu fresce bizantine încă se mai păstrează. Biserica oferă o importanță majoră în construirea tradiției. Cu toate acestea, pictura murală contemporană încă nu a beneficiat de atenția cercetărilor de profil. Sunt în prezent foarte mulți pictori se întorc la tradiție aducând la lumină adevărata artă sacră. Studiile lor arată că pictura veche poate fi un reper pentru contemporani. Spațiul sacru se impune ca o necesitate firească foarte bine definită, dar ceea ce face diferența este modul în care pictorul contemporan știe să armonizeze ceea ce a fost în trecut cu momentul prezent.

Lipsa unei noi erminii - îndrumător al pictorului modern conduce adesea la realizări nereușite, la improvizații și în final la picturi care nu au un limbaj plastic bine definit și astfel nu transmit mesajul dorit.

Această teză este o cercetarea a pictorului muralist cu o experiență de șantier, ce privește în mod profesionist evoluția programelor iconografice, practicile noi abordate în pictura bizantină, de tendințe chiar și tehnici, de contribuția originală de abordare în compoziție, și tot ce ține de cromatică și ornamentică în cadrul frescelor actuale murale de tradiție bizantină.

Mi-am propus în lucrarea de față să efectuez studii de specialitate, urmărind criterii specifice de factură istorică și antropologică, omul fiind cel ce stă la baza istoriei. Atenția mai este acordată și abordărilor estetice novatoare și noile tehnici și materiale din prezent. Cercetarea propusă are ca scop răspunsuri la multe întrebări cum ar fi: *“ce influențe întâlnim în pictura contemporană murală”*, *“ce elemente putem prelua și care este limita”*, *“ce asemănări sunt între ce tehnologii se folosesc în prezent și cele din trecut și cât mai este tradiție”*. Cercetarea include probleme de ordin plastic și estetic, practici artistice personale dar și anumite dificultăți asumate de-a lungul anilor petrecuți pe șantierele de pictură sacră.

Obiectivele majore ce fac parte din această cercetare constau în prezentarea celor mai reprezentative edificii de cultură monahală precum Bistrița, Arnota și Hurezi, cel mai important edificiu ce face esența acestei cercetări. Pentru a descoperii aceste capodopere, adevărate izvoare de inspirație creștină, am conturat sursele de influență în identificarea lor, fundamentul în realizarea iconografiei al bisericilor și am dezvăluit descrierea programelor iconografice ale bisericilor din nordul Olteniei. Deasemenea, prin comparație, am reliefat analiza propriului program iconografic, abordările și viziunile personale ce mă definesc.

Cercetarea și documentarea are ca fundament observația directă. Astfel, în acest sens au fost făcute deplasări în orașul Vâlcea unde s-au făcut analize de comparație cu alte lăcașuri de cult, studiind cu precădere planul iconografic al acestora. Totodată au fost realizate o serie de fotografii ale picturilor murale de la mănăstirea Hurezi și mănăstirea Bistrița.

În structura tezei “Istorie și contemporaneitate în pictura sacră din nordul Olteniei”, este prezentat și aspectul istoric, contextul politic – social - economic, culturalul și ele la rândul lor se regăsesc în istoria artei. Intenția mea s-a îndreptat către analiza specifică locului în pictura murală contemporană. Au fost evidențiate de asemenea anumite aspecte ce țin de tehnica frescă și tehnica Seko, pigmenți, materiale și tot ce ține de actualizarea acestor tehnici novatoare.

Teza de față se constituie din argument, introducere și patru capitole, concluzie, bibliografie și trei anexe .

Cele patru capitole distincte din cadrul tezei sunt detaliate în felul următor: capitolul 1, aspectul istoric - omul ce stă la baza istoriei, capitolul perspectiva istorică asupra edificiilor de cult ortodox specifice Nordului Olteniei. Capitolul trei prezintă tendințe actuale în pictură sacră din nordul Olteniei, iar capitolul patru este bazat pe contribuțiile personale aduse în pictura murală.

În capitolul I, intitulat “aspectul istoric - Omul ce stă la baza istoriei” este descris locul istoriei, rolul său și importanța ei în existența umană. Alt aspect al acestui capitol este relația dintre artă și religie și accentul este pus în deosebi de prezența omului și anume mai exact cum este omul descris în arta bizantină. Artă sacră este descrisă ca manifestare dedicată exclusiv cultului creștin, având un stil propriu. Așa cum am mai precizat esența acestui capitol este omul ca simbol de credință în artele murale. Ce am încercat să pun în valoare este însăși prezentarea expresiei umane. Semnificativ aici pentru această descriere este omul brâncovenesc. Ceea ce am dorit a fost o descoperire a atitudinii, expresia nu se limitează doar la mimică și gesturi. Omul în pictura din nordul în Olteniei este descris în toate categoriile sale, de la cel simplu om până la omul voievod.

Atracția propriu-zisă este portretul. Azi ne mai putem da seama din câteva portrete, de forța și statura sufletească acestor oameni. Simbol a unei lumi parcă astăzi tot mai departe de noi, portrete ale voievodului și boierului sunt descrise după mărimea lor. Oamenii de seamă au fost respectați în pictura murală în funcție de mărinimia lor. Esențial este importanța pe care o dă pictorul fiecărui portret.

În timpul Brâncovenilor, portretul votiv ia amploare deosebită, pleiada de personaje dezvăluie dragostea omului pentru biserică, uneori chiar și simplitatea. Ceea ce au descoperit este faptul că pictura privită cu mare atenție dezvăluie tipul fiecărui personaj. Ce se poate observa în figurile lor este acea împletire tainică. Frumusețea unei civilizații vechi am încercat să o descriu prin câteva cuvinte și imagini unde personajele așa cum erau percepute la acel timp, omul așa cum era el și care azi pare străin de viața noastră laică. Oamenii de atunci au visat a construi și au suferit la fel ca și noi cei de astăzi.

Există locuri, dar mai ales oameni care peste veacuri vor dainui ca simbol de credință. Importanță majoră rezervată acestui prim capitol este „Portretul” o temă incontestabilă în artă sacră, dată îndeosebi de rigorile canoanelor ortodoxe. Acest subcapitol dezvăluie portretul sacru, înfățișarea lui fiind foarte importantă picturi sacre. Totodată aceste dezvăluie prezența artistului și deplinătatea acestuia. Modul de redare a portretului este foarte bine definit aici și anume particularități cum ar fi portretul din profil foarte rar în pictura murală, descrierea fiind foarte bine susținută de imagini caracteristice. Portretul frontal este cel mai des întâlnit în pictură sacră, aproape că este un standard – un prototip, ce scoate în evidență trăsăturile estetice ale portretului bizantin. Acesta este caracteristic artei murale și este descris atât prin canonul său și prin anumite particularități cum ar fi linia și formă.

Portretul brâncovenesc este catalogat ca „stil”. Pentru pictorii din acea epocă, portretul era o mare preocupare, redarea lor era necesară o foarte mare atenție la trăsăturile specifice ale persoanei pentru a putea fi recunoscute ani de-a rândul. Finalul capitolului se încheie cu câteva repere din portretul de șevalet și cel din artă sacră de secol 19. Prin aceste comparații vin să întărească valoarea portretului sacru bizantin, dar nu să descalific portretul clasic.

Capitolul II intitulat „perspectiva istorică asupra edificilor de cult ortodox din nordul Olteniei” începe cu o amplă descriere asupra unor monumente de cult importante din nordul Olteniei precum Hurezi, Cozia, Bistrița sau Arnota. Ele sunt cele mai importante și au contribuit major la modelarea istoriei noastre.

Un sub capitol intitulat „rolul bisericii în contextul istoric, repere istorice și de artă”, descrie felul în care biserica a participat activ atât la viața economică și politică a timpului.

Enumeră ctitoriile, episcopiile și se arată modul categoric în care influența bizantină și-a pus amprenta pe edificiul de cult și face o comparație cu puținele edificii pictate în mod realistice ce se află în nordul Olteniei.

Subcapitolul „caracteristicile stilului brâncovenesc” dezvoltă pe un cadru mai larg modul în care stilul brâncovenesc și-a pus amprenta asupra artei noastre ecleziastice și referință pentru acesta este însăși mănăstirea Hurezi, cel mai desăvârșit loc al monahiei culturale. Este arătată concret zona de influență a stilului și modul în care el a apărut fiind caracterizat prin armonia elementelor de sobrietate, eleganță și echilibru. Subcapitolul „trăsături definitorii în programul iconografic”, tipologia imaginii descrie o trăsătură definitorie și anume echilibrul ce stă la baza stilului brâncovenesc. Este luat fiecare element în parte și foarte bine detaliat. Principiile care definesc acest stil sunt descrise prin exemple și odată cu originalitatea de care dau dovadă coloanele de piatră, ușa de lemn sculptată atent și odoarele din argint, îmbracă mănăstirea într-o „haină” desăvârșit duhovnicească, creând o tipologie unică.

Pictura murală are o narațiune vizuală separată, arătând trăsăturile specifice programului și pune în valoare măiestria zugravilor și sensibilitatea grecului Constantin. Este descrisă pictura din punct de vedere stilistic, cât și legătura acesteia cu lumea exterioară și sensul simbolic din imaginile create de artiștii muraliști

Iconografia Hurezilor este elocventă și impresionantă având multe caracteristici proprii foarte bine puse în valoare. O particularitate constă în modul de realizare a personajelor care interacționează cu privitorul.

Capitolul III, intitulat „tendințe actuale în pictura sacră din nordul Olteniei” este dedicată exclusiv tehnicilor de pictură, tehnici clasice și aici este descrisă cea mai veche tehnică a picturii sacre și anume fresca. Capitolul oferă o mare importanță termenului de frescă, tipul definitoriu al tehnicii și unele modalități novatoare ce țin de aceasta. Elementele de bază ce trebuie luate în considerare de către pictori în abordarea tehnicii și ce este important în efectuarea acesteia constă în suport, mortar și pigmenți. Toate aceste elemente sunt prezentate în amănunt. Procedul pictural în tehnica frescei este descris prin expunerea etapelor de lucru și modul de execuție.

Capitolul patru sub denumirea „contribuții personale” urmărește traseul artistic dezvoltat de-a lungul anilor de experiență practică pe șanierele de pictură și rezumă din perspectiva valorilor bizantine o parte din rezultatele obținute de la simpla idee până la procedul tehnic, ca într-un final transpunerea să se săvârșească în cadrul conceptului artistic.

Accentul este pus pe analiza programul iconografic al bisericii „Sfântul Antim Ivireanul” din Râmnicu Vâlcea unde am realizat studii asupra unor proiecte personale și abordări novatoare atât din punct de vedere stilistic cât și tehnic. Importantă este și relația cu arhitectura, spații care au pus probleme în rezolvarea iconografiei. Sunt analizate frescele din perspectiva estetică, structura lor compozițională, figura, atitudinea, veșmintele, arhitectură și peisajul, ornamentica și tot ceea ce ține de cromatică.

În subcapitolul Materiale și tehnologii noi în arta murală sunt prezentate aparte, ca noi idei și direcții în artă. Esre ceea ce putem numi, artă modernistă, exemplul fiind dat de o abordare foarte îndrăzneță prin execuție a picturii murale sunt panourile detașabile. Această parte a tezei prezintă o parte din proiectele mele personale, studii de cercetare și chiar punerea lor în practică.

Subcapitolul „abordări personale novatoare în tehnica frescă și Seco” pune în evidență tehnici de învățare pe care le-am aplicat și tehnici noi care nu influențează tradiționalul ci doar face anumite completări, ajutați de noi descoperiri în tehnică, a materialelor, atât de pictură cât și de construcție a bisericilor ridicate în prezent.

Analiza programului iconografic este construită pe baza prezentării programul iconografic și astfel este redat pe zona de desfășurare - altarul, turla, naosul și pronaosul, având în vedere relația picturii cu arhitectură. Sunt descrise aspecte stilistice, detalii asupra structurii compoziționale și a scenelor. Am evidențiat unele elemente chiar inedite din anumite compoziții determinate fie de arhitectură, fie la cerința parohului.

Pentru o articulare echilibrată în cadrul proiectului personal am optat pentru armonia compozițional prin modeleuri clare, prin tonuri de culori deschise și închise, punând astfel în evidență personajele din compoziție. Subcapitole „analiza estetică a picturii” realizate face o analiză foarte amănunțită privind forma și compoziția scenelor. Abordările inedite se regăsesc în armonizarea cu elementele ornamentale. Forma atipică a arhitecturii a dus la realizări novatoare compoziționale, exemplu fiind dat de scena Adormirii Maicii Domnului din cafast. Relația spațiu – compoziție este foarte importantă într-un ansamblu, restul ține de alte elemente cum ar fi portretul, veșmintele și cromatică, ele fiind descrise fiecare în parte.

Cromatică un element de limbaj artistic cu un rol esențial pentru privitor trebuie foarte bine definită după reguli și canoane. Capacitatea pictorului de a combina culorile armonios între ele, ține foarte mult de alegerea cromatică ce îl definește pe pictorul ce făurește imaginile sacre ale mesajelor transmise în Biblie. Sunt descrise anumite caracteristici ce sunt puse de anumite tonuri din veșmintele personajelor. Spațiul fiind unul care nu este foarte generos am

apelat la o paletă de culori deschise cu tonuri calde, alternând cu registre de medalioane. Am evidențiat culoarea de bază - bejul deschis, fiind foarte apropiat de lumină cerească. Sunt zone generoase unde această culoare se regăsește, ea având și scopul de a mării spațiul.

Pentru subcapitolul „figura umană”, sarcină dificilă este însuși reprezentarea chipului uman ce face referire la modelele care sunt descrise în narațiunile generoase ale canonului bizantin, abordările personale și particularitățile portretistice abordate în desenul personal de pictură murală. Subcapitolul „cromatica veșmintelor” este descrisă ca o trăsătură distinctivă. Aspectele pe care le-am adus în prim-plan au fost faldurile și culorile folosite, modul de descriere al veșmintelor este esențializat prin ceea ce este inedit și anume transformarea materialelor a veșmântului în artă duhovnicească.

Dar nu sunt uitate nici cele mai deosebite veșminte, cele boierești care sunt prezentate ca o notă aparte, acestea exprimând greutatea ce este dată imaginii privitorului. Cromatica veșmintelor este foarte atentă și le definește ierarhia clasei sociale ale timpului trecut. Subcapitol „arhitectura și obiectele,, descrie foarte clar o formă de artă bizantină care este nelipsită și completează în totalitate compoziția. Modul propriu de abordare al elementelor de arhitectură au diferite forme și acestea au rolul de a pune în evidență sau de a atrage atenția privitorului. Obiectele care nu lipsesc niciodată dintr-o compoziție sunt aici evidențiate prin tonuri de culoare.

Ornamentele, aceste elemente decorative sunt clasificate după tipologia lor. Ceea ce este de remarcat sunt influențele florale preluate din arta populară și novatoare pentru aceste elemente decorative sunt linia și punctul, elemente de bază a limbajului plastic. Ceea ce mai este de observat sunt elementele ce se regăsesc pe veșminte, acestea sunt de proveniență Brâncovenească, unde sunt foarte bine armonizate cu elemente geometrice și cu simboluri. Novator ornamenticii pe care am abordat-o a fost armonia cromatică și alegerea lor. Subcapitolul „tehnici de lucruri personale,, aduce în atenția faptul că tehnica presupune o cunoaștere deosebită și o rapiditate în execuția picturii. Sunt menționate dificultățile cu care pictorul se confruntă, atât cu stratul suport al frescei și anume zidul și chiar și cu excepția frescei. Anumite probleme tehnice întâlnite în experiența de șantier privind modul de execuție a construcției, probleme în realizarea tencuielilor și modul în care acestea pot fi rezolvate, sunt alți factori importanți pe care am reușit să îi dezvoltăm.

Am subliniat tot în această parte a tezei importanța alegerii pigmentilor, aceștia trebuie întotdeauna să fie organici și foarte rezistenți la intemperii.

Subcapitolul „viziunea personală asupra picturii murale de cult ortodox” arată trăsăturile cele mai importante ce stau la baza artei bizantine și anume măsura, rezerva, simplitatea, grația, simetria sau echilibrul, fiecare la rândul ei având caracteristici proprii.

Teza se încheie cu concluzia, unde prin opinii personale am încercat să subliniez importanța contextului local, modul de a ne modela în funcție de spațiu, atenția asupra unor practici novatoare puține dar care se fac simțite în frontul de lucru. Cu toate că avem anumite tehnici care sunt astăzi nelipsite și modul lor de a fi puse în practică, tradiționalismul însă rămâne de bază și reprezintă un model la care noi, pictorii contemporani ai artei murale trebuie să ne folosim de el.

În concluzie arta sacră practică fără rațiune riscă să se transforme în kitch, în loc să înfățișeze expresia virtuților creștine.

CUVINTE CHEIE

ABSIDĂ

ACANT

ALEGORIE

ALTAR

ANSAMBLU

APOSTOL

ARHANGHEL

ARHIMANDRIT

ARHITECTURĂ

ARTĂ

AUREOLĂ

BISERICĂ

BIZANTIN

BOIER

BOLNIȚĂ

BRÂNCOVENESC

BRODERIE

BUTAFORIE

CĂDELNIȚĂ

CAFAST

CÂLȚI

CANON

CAPITEL

CARBONAT

CARNAȚIE

CATAPETEASMĂ

CAZEINĂ

CHIP

CHIVOT

CLER

CNEAZ

COMPOZIȚIE

CROMATICĂ

CTITORIE

CUHNIE

CULĂ

CULOARE

DEISIS

DESEN

DOGMĂ

DREGĂTOR

ECLEZIASTIC

EMINIE

EPISCOPIE

ERATIC

ESTETICĂ

ETOS

EXPRESIE

FIRIDĂ

FORMĂ

FRESCĂ

GLAF

HIERATIC

HRAM

HRISOV

ICOANĂ

ICONOGRAFIE

ICONOSTAS

IERARH

ÎMPĂRTĂȘANIE

IMPERIU

KITSCH

LĂCAȘ

LITURGIC

LOGGIA

MÂNĂSTIRE

MANDORLĂ

METOC

MOLENIC

MONAHAL

MORTAR

MOZAIC

MUCENIC

MURAL

NĂFRAMĂ

NAOS

NECROPOLĂ

NEOLITIC

NISIP

NOVATOR

OCNIȚĂ

OMOFOR

OMUL

ORFEVRARIE

ORNAMENT

ORTODOX

PANTOCRATOR

PAPIRUS

PAROH

PAVIMENT

PENSULĂ

PENTICOSTAR

PERETE

PIATRĂ

PICTURĂ

PIGMENT

PISANIE

PORTRET

PRIDVOR

PRONAOS

PROOROC

PROSCOMIDIAR

RELIGIE

RESTAURARE

SACRU

SCHIT

SCLIVISIRE

SECCO

SERAFIM

ȘEVALET

SFÂNT

SIHASTRU

SOBOR

SPIRITUAL

STAREȚ

TEHNICĂ

TENCUIALĂ

TEOFANIE

TERACOTĂ

TIMPAN

TRAPEZĂ

TRAVEE

TURLĂ

VALAH

VAR

VEȘMÂNTAR

VITRALIU

VOIEVOD

VORNIC

ZGRAFFITO

PROTOTIP

MITROPOLIE

TRANSCENDENT

CREDINȚĂ

MONUMENT

FORTOFOCAȚIE

TIMPAN

SCHELĂ